วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 34 ฉบับที่ 2
พฤษภาคม - สิงหาคม 2569

ไก่แม่ฮ่องสอน: ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญา กับแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

Mae Hong Son Chicken: Beliefs, Rituals, and Local Wisdom with Approaches to Promote Community Food Security

สุรชัย เพียงพรทิพย์ (Surachai Piangporntip)[1*]
ครศร ศรีกุลนาถ (Kornsorn Srikulnath)[2]
รัตนพล ชื่นค้า (Rattanaphon Chuenka)[3]
มณฑล ฐานุตตมวงศ์ (Monthon Thanuttamavong)[4]

Received: June 5, 2025
Revised: August 29, 2025
Accepted: September 1, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอนและแนวทางส่งเสริมไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยงแดง ช่วง พ.ศ. 2565-2567 ตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา ผลการศึกษาพบความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่ประกอบด้วย 1) ความเชื่อเรื่องลักษณะไก่มงคลตามตำราของชาวไทใหญ่ 2) ความเชื่อเรื่องขวัญ 3) ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ 4) พิธีเรียกขวัญ 5) พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ 6) พิธีขึ้นปีใหม่ 7) การเลี้ยงเป็นไก่ต่อเพื่อล่อไก่ป่า และ 8) การสังเกตช่วงเวลาขันของไก่เพื่อบอกเวลา ส่วนความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงแดงประกอบด้วย 1) ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเรื่องการเซ่นไหว้ไก่ 2) ความเชื่อเรื่องคำทำนาย 3) ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ 4) ความเชื่อเรื่องขวัญ 5) พิธีเรียกขวัญ 6) พิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่ 7) พิธีเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ 8) พิธีเกี่ยวข้าว 9) พิธีแต่งงานรอบสอง 10) ประเพณีปอยต้นธี และ 11) ประเพณีปอยข้าวต้ม แนวทางส่งเสริมไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนพบ 3 แนวทาง คือ 1) จัดตั้งศูนย์กลางการซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนของชุมชน 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไก่แม่ฮ่องสอน และ 3) ส่งเสริมความรู้เรื่องไก่แม่ฮ่องสอนแก่เยาวชนรุ่นใหม่ในสถานศึกษา

คำสำคัญ: ไก่แม่ฮ่องสอน, ความเชื่อและพิธีกรรม, ชาติพันธุ์ไทใหญ่, ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดง, ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

Abstract

This qualitative folklore research aims to study the beliefs, rituals and local wisdom concerning Mae Hong Son chicken, as well as to explore approaches for promoting

[1] หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสตร์แห่งแผ่นดินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน) วิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Master of Science (Knowledge of The Land for Sustainable Development), School of Integrated Science, Kasetsart University
[2] ภาควิชาพันธุศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Genetics, Faculty of Science, Kasetsart University
[3] ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University
[4] วิทยาลัยบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
School of Integrated Science, Kasetsart University
*Corresponding Author, Email: Surachai.pia@ku.th

community food security through Mae Hong Son chicken. The researchers collected field data through interviews with people knowledgeable about Mae Hong Son chicken. Data were also collected on the rituals of the Shan ethnic group and the Red Karen ethnic group in Mae Hong Son Province during 2022-2024. The results showed that the beliefs, rituals and local wisdom of the Shan people included: 1) belief in the auspicious characteristics of the chicken according to the Shan texts; 2) belief in spirits; 3) belief in guardian spirits; 4) spirit-calling ritual; 5) guardian spirit feeding ritual; 6) New Year ceremony; 7) raising roosters to lure jungle fowls; and 8) observing the rooster's crowing time to tell the time. The beliefs, rituals and local wisdom of the Red Karen people included: 1) belief in the legend of chicken worship; 2) belief in prophecy; 3) belief in guardian spirits; 4) belief in spirits; 5) spirit-calling ritual; 6) chicken bone fortune-telling ritual; 7) forest spirit feeding ceremony; 8) rice harvesting ceremony; 9) second wedding ceremony; 10) Poi Ton Thee tradition; and 11) Poi Khao Tom tradition. There were three approaches to promote community food security through Mae Hong Son chicken: 1) establishing a community chicken trading center; 2) developing processed products from Mae Hong Son chicken; and 3) promoting knowledge about Mae Hong Son chicken among youth in educational institutions.

Keywords: Mae Hong Son Chicken, Belief and Ritual, Shan Ethnic Group, Red Karen Ethnic Group, Community Food Security

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

บทนำ

ไก่แม่ฮ่องสอน หรือไก่ไต หรือไก่แจ้ เป็นสายพันธุ์ไก่พื้นเมืองในประเทศไทย นิยมเลี้ยงกันในชนบทเกือบทุกอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอขุนยวม เกษตรกรที่เลี้ยงมีทั้งในหมู่บ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนพื้นที่สูง สันนิษฐานว่าไก่แม่ฮ่องสอนพัฒนามาจากไก่ป่าในร่องรอยของภูมิปัญญาการเลี้ยงและฝึกให้เป็น “ไก่ต่อไก่ตั้ง” เพื่อล่อไก่ป่า นอกจากนี้ยังเลี้ยงเพื่อให้เป็นไก่สวยงามและไก่ชนใช้บริโภคและใช้ในพิธีกรรม ไก่แม่ฮ่องสอนมีบทบาทสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่อดีต กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยงแดงในจังหวัดแม่ฮ่องสอนใช้ “เหล้าไห ไก่คู่” เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้กระดูกไก่แม่ฮ่องสอนมาประกอบพิธีกรรมเสี่ยงทายอีกด้วย

ลักษณะสัณฐานวิทยาของไก่แม่ฮ่องสอนประกอบด้วย *เพศผู้* มีขนคอและหลังสีเหลืองแดงเข้ม ขนลำตัวและหางสีดำ มีปุยขนที่โคนหาง หงอนจักร ใบหน้าแดง แข้งและปากมีสีดำหรือเทา ขนตุ้มหูสีเหลือง ผิวหนังขาวอมแดง ส่วน *เพศเมีย* มีขนลำตัวสีน้ำตาลกระเหลือง หรือสีน้ำตาลลายป่าทั้งตัว หงอนจักร ใบหน้าแดง ปากและแข้งสีดำ เทา หรือน้ำตาล มีขนตุ้มหูสีเหลืองและผิวหนังขาวอมแดง ไก่บางตัวจะมีลักษณะพิเศษ คือ มีขนแซมบริเวณลำตัว คล้ายเส้นขนของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เช่น หมูป่า เก้ง เสือ การพิจารณาไก่ที่มีลักษณะตรงตามตำราที่ชาวบ้านใช้คัดเลือกเพื่อต่อไก่ป่าจะสังเกตลักษณะภายนอกตั้งแต่หงอนถึงเท้า รวมทั้งเสียงขันที่ดังกังวาน ไก่แม่ฮ่องสอนเพศผู้และเพศเมียมีลักษณะดังภาพ 1

ภาพ 1

ลักษณะสัณฐานวิทยาของไก่แม่ฮ่องสอน

หมายเหตุ. โดย สุรชัย เพียงพรทิพย์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2565

ไก่แม่ฮ่องสอนเป็นไก่พื้นเมือง หรือไก่ประจำถิ่นที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงทรงแนะนำให้ราษฎรเลี้ยงเมื่อครั้งเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากทรงเป็นห่วงราษฎรจะรับสารอาหารประเภทโปรตีนไม่เพียงพอและเพื่อเป็นแหล่งอาหารหลักแทนการรับประทานเขียดแลว อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายช่วยลดการเผาป่า เพราะจะทำให้ชาวบ้านใช้เวลาว่างมาเลี้ยงไก่มากกว่าการเผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ตลอดจนสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน ทั้งขายเป็นไก่เนื้อเนื่องจากเนื้อไก่แม่ฮ่องสอนมีคุณสมบัติเนื้อแน่น นิ่ม หนังบาง กับรายได้อีกทางคือขายไก่เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม กรมปศุสัตว์จึงได้น้อมนำพระราชดำริมาปฏิบัติ เริ่มคัดเลือกสายพันธุ์ไก่และปรับปรุงสายพันธุ์จนได้ไก่แม่ฮ่องสอนพันธุ์แท้ใน พ.ศ. 2544 หลังจากนั้นชาวบ้านเริ่มเลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนรวมกับไก่ต่างสายพันธุ์ เช่น ไก่บ้าน ไก่ป่า ไก่จึงผสมพันธุ์ต่างพันธุ์กัน ปัจจุบันมีหลักในการจำแนกลักษณะของไก่แม่ฮ่องสอนเป็น 3 ประเภท ได้แก่ *ไก่เก่ง* ใช้ต่อไก่ป่า *ไก่โก้* ประเภทสวยงามใช้ประกวด และ*ไก่แกง* สำหรับบริโภคในครัวเรือน

จากลักษณะเด่นและความสำคัญของไก่แม่ฮ่องสอนข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอนเพื่อแสวงหาแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องไก่แม่ฮ่องสอนมีจำนวนลดลงอย่างมาก ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าองค์ความรู้จากบุคคลมีความเสี่ยงสูงที่จะสูญหาย จึงได้สำรวจรวบรวมและศึกษาอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบคำถามว่าไก่แม่ฮ่องสอนยังมีบทบาทด้านความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาอย่างไรในปัจจุบัน และเพื่อบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย ผู้วิจัยยังสนใจศึกษาแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ไก่แม่ฮ่องสอนอย่างยั่งยืน เพื่อลดปัญหาประชากรขาดแคลนสารอาหารและผลักดันให้ไก่แม่ฮ่องสอนเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้และความมั่นคงทางอาหารของชุมชนต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยทบทวนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอนกับแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในมิติทางการเกษตร วิทยาศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม พบดังนี้

อำนวย เลี้ยวธารากุล, สุรศักดิ์ โสภณจิตร, ภูรี วีระสมิทธ์ และศุภฤกษ์ สายทอง (2548) ศึกษาเรื่อง *การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองของท้องถิ่น (ไก่แม่ฮ่องสอน) สำหรับเลี้ยงในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทย* โดยรวบรวมพันธุ์ไก่แม่ฮ่องสอนจากอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวนพ่อพันธุ์ 34 ตัว แม่พันธุ์ 102 ตัว ผสมพันธุ์โดยใช้การผสมเทียม อัตราส่วนของพ่อพันธุ์ต่อแม่พันธุ์เท่ากับ 1 ต่อ 3 แต่ละชั่วอายุ

จะผลิตลูกไก่แม่ฮ่องสอนประมาณ 2,000 ตัว โดยใช้ระยะเวลาการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ผลการวิจัยพบว่าไก่เพศผู้จะมีน้ำหนักตัวสูงกว่าเพศเมียอย่างมีนัยสำคัญ (P<0.01) ตั้งแต่อายุ 2 สัปดาห์เป็นต้นไป

อะกิฌิโนะโนะมิยะ ฟุมิฮิโตะ (2550) ศึกษาเรื่อง *ไก่กับคน: จากมุมมองชีวชาติพันธุ์วิทยา* โดยศึกษาถิ่นกำเนิดของไก่ในยูนนานและสิบสองปันนา กระบวนการพัฒนาจากไก่ป่าเป็นไก่บ้าน ไก่บ้านกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การพัฒนาจากไก่ป่าเป็นไก่บ้านและไก่ชน การใช้ไก่เสี่ยงทายกับโลกพิธีกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างไก่กับคนในปัจจุบัน จากการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างชาวไท ชาวฮาหนี และชาวจีนั่วที่มีต่อไก่ในสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ในประเด็นเรื่องการใช้ไก่เสี่ยงทาย ผลการศึกษาพบว่าการใช้สัตว์เสี่ยงทายเป็นการกระทำในลักษณะเดียวกับการเซ่นสังเวย (sacrifice) ในพิธีกรรม เช่น พิธีอธิษฐานให้เด็กเกิดใหม่มีสุขภาพแข็งแรง พิธีอธิษฐานขอความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล เป็นต้น

โครงการพหุสัมพันธ์คนกับไก่ (2553) ศึกษาเรื่อง *พหุสัมพันธ์คนกับไก่* เป็นการศึกษาพหุสัมพันธ์คนกับไก่ ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติทางชีววิทยา มิติทางมนุษยศาสตร์ มิติทางนิเวศวิทยา และมิติทางภูมิศาสตร์ โดยการศึกษาพหุสัมพันธ์คนกับไก่ในมิติทางมนุษยศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรมระหว่างคน (กลุ่มชาติพันธุ์) กับไก่ (ไก่ป่า ไก่บ้าน) โดยศึกษาจากตำนานปรัมปรา (myth) ความเชื่อและพิธีกรรม (beliefs and rites) ในไก่ป่าและไก่บ้าน โดยศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ 5 กลุ่ม ในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ เชื้อสายไท 2 กลุ่ม คือ ไทลื้อและไทใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาเชื้อสายทิเบต-พม่า 2 กลุ่ม คือ อาข่าและล่าหู และกลุ่มชาติพันธุ์สายมอญ-เขมร 1 กลุ่ม คือ ลัวะ พบความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะและสีของไก่ ความเชื่อเรื่องไก่บ้านเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายจากอวัยวะต่าง ๆ ของไก่พบสัญลักษณ์สำคัญที่คล้ายคลึงกันมากในแต่ละกลุ่ม คือ กระดูกขาไก่

พลวัฒ ประพัฒน์ทอง (2556) ศึกษาเรื่อง *การทำนายชีวิตด้วยกระดูกไก่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย* ด้วยการใช้กระดูกไก่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู ปกากะญอ เย้า ม้ง จีนยูนนาน อาข่า ลัวะ (ปลัง) ในจังหวัดเชียงราย โดยศึกษาเปรียบเทียบตำราการทำนายด้วยกระดูกไก่ของกลุ่มลัวะ (ปลัง) กับการทำนายกระดูกไก่ในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาพบว่าการทำนายด้วยกระดูกไก่นั้นเป็นลักษณะสังคมของกลุ่มสังคม “เก็บของป่าล่าสัตว์และการทำเกษตรกรรมแบบย้ายถิ่น” การศึกษาตำราการทำนายด้วยกระดูกไก่พบว่ามีการให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนสถานภาพและพื้นที่ทางกายภาพเป็นอย่างมาก เนื่องจากสังคมการเก็บของป่าล่าสัตว์และการทำเกษตรกรรมแบบย้ายถิ่นนั้น ทำให้เกิดการทับซ้อนกันระหว่างคนกับสัตว์ป่า โดยเฉพาะไก่ป่า ทำให้คนใกล้ชิดกับไก่สร้างจินตนาการเกี่ยวกับไก่ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างไก่ คน และธรรมชาติที่อธิบายความจริงในสถานการณ์ ที่ไม่แน่นอนแก่สังคมที่ยังเคลื่อนที่ไปมาได้

นครินทร์ พริบไหว, กุริสรา มรุปัณฑ์ธร, นิราภรณ์ ชัยวัง, วิศนี สุประดิษฐ์อาภรณ์ และณัฐธิดา สุภาหาญ (2565) ศึกษาเรื่อง *การวิจัยและพัฒนาการผลิตเนื้อและผลิตภัณฑ์ไก่แม่ฮ่องสอนให้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและการท่องเที่ยว* มีเป้าหมายเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลไก่แม่ฮ่องสอนสำหรับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ จากการศึกษาพบว่าไก่แม่ฮ่องสอนมีน้ำหนักแรกฟักเฉลี่ย 28.84+0.78 กรัม น้อยกว่าไก่ประดู่หางดำ ไก่ไข่เพศผู้ และไก่เนื้อ (P<0.01) ตามลำดับ ลักษณะร่างกายของไก่แม่ฮ่องสอนจะมีสัดส่วนที่น้อยกว่าไก่ประดู่หางดำ ไก่ไข่เพศผู้ และไก่โร๊ด (P<0.01) ลักษณะสัณฐานวิทยาทุกลักษณะของไก่แม่ฮ่องสอนต่ำกว่าไก่ทุกสายพันธุ์ (P<0.01) และไก่เพศผู้มีลักษณะสัณฐานวิทยาทุกลักษณะมากกว่าไก่เพศเมีย (P<0.01) ส่วนขนาดร่างกายและความสมบูรณ์ของร่างกาย พบว่าไก่แม่ฮ่องสอนมีลักษณะทุกประการน้อยกว่าไก่ทุกสายพันธุ์ (P<0.01) และไก่เพศผู้มีขนาดของร่างกายและความสมบูรณ์ของร่างกาย

มากกว่าเพศเมีย (P<0.01) ไก่แม่ฮ่องสอนจะมีพฤติกรรมที่โดดเด่นกว่าไก่สายพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ การส่งเสียงขัน และมีการตอบสนองต่อการใช้ฮอร์โมนเทสทอสเทอร์โรน เนื้อไก่แม่ฮ่องสอนสามารถทำอาหารได้หลายเมนู ทั้งเมนูท้องถิ่นและเมนูอาหารไทย

ชมนาด ศีติสาร และสาโรจน์ เจียระคงมั่น (2566) ศึกษาเรื่อง *ลักษณะความเป็นไทยที่สะท้อนในการชนไก่ของชาวไทย* มุ่งศึกษาภาพรวมของการชนไก่ในสังคมไทยและลักษณะความเป็นไทยที่สะท้อนในการชนไก่และไก่ชนของไทย ผลการศึกษาพบว่าการชนไก่ของไทยมีการพัฒนารูปแบบจากการละเล่นเป็นเกมที่มีกติกาชัดเจนคือมีทั้งแบบอาชีพและแบบสมัครเล่นและมีการสะท้อนภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละภูมิภาค เห็นได้จากการพัฒนาไก่ชนสายพันธุ์ต่าง ๆ ส่วนลักษณะความเป็นไทยที่พบเห็นได้ชัดเจนคือ 1) “ความเป็นนักเลง” ที่ให้ความสำคัญต่อความซื่อสัตย์ใจใหญ่ กล้าได้กล้าเสีย มีศักดิ์ศรี ไม่ตระหนี่ และ 2) “การพนันไก่ชนในฐานะ ‘การเล่น’” ที่มีพื้นฐานอยู่บนความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แต่ก็มีความลุ่มหลงมากกว่าการเล่นทั่วไป เพราะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องและ “ภูมิปัญญาชาวบ้านและความเชื่อ” ที่เห็นได้จากการตั้งชื่อ การเลี้ยงดู การพัฒนาอุปกรณ์การแข่งขัน ตลอดจนความเชื่อที่ผสมผสานทั้งความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อแบบพุทธศาสนา

จากการทบทวนงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอนกับแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน พบว่าคนกับไก่มีความสัมพันธ์มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในสังคมที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม พบการใช้ไก่ในพิธีกรรมเสี่ยงทาย การพัฒนาจากไก่ป่าเป็นไก่บ้านและไก่ชน ภูมิปัญญาการชนไก่ ลักษณะสัณฐานวิทยาของไก่แม่ฮ่องสอน การคัดเลือกและการปรับปรุงพันธุ์ ตลอดจนผลิตภัณฑ์จากไก่แม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอนกับแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเด็นทางเกษตรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การศึกษาไก่แม่ฮ่องสอนในมิติทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาในครั้งนี้ เพื่อเติมเต็มช่องว่างของการศึกษาเรื่องไก่กับคนในสังคมไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอน บริบททางภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม

2. เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอนในพื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนและอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ช่วง พ.ศ. 2565-2567 เกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอน รวมทั้งแนวทางส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรมชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยงแดง ตลอดจนชาวบ้านในพื้นที่

3. เก็บข้อมูลพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับไก่แม่ฮ่องสอน โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม จำนวน 2 พิธี ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และพิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดง ช่วง พ.ศ. 2565-2566

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยาในการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน

5. เรียบเรียงเป็นรายงานวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอน พบว่าไก่แม่ฮ่องสอนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยงแดงอย่างแนบแน่น ดังปรากฏความเชื่อ เรื่องเล่า ตำนาน พิธีกรรม ตลอดจนภูมิปัญญาที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับไก่ได้เป็นอย่างดี

1. ไก่แม่ฮ่องสอนกับความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่

ในอดีตชาวไทใหญ่มักอพยพย้ายถิ่นฐาน หรือขยายพื้นที่ทำมาหากินอย่างต่อเนื่อง โดยจะนำไก่แม่พันธุ์ไปด้วยอย่างน้อย 1 ตัว แล้วหาไก่พ่อพันธุ์มาขยายพันธุ์ในภายหลังเพื่อสร้างแหล่งอาหาร เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานจึงเลี้ยงไก่เป็นกิจจะลักษณะทุกครัวเรือน ไก่จึงเป็นสัตว์เลี้ยงพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีพของชาวไทใหญ่ สะท้อนผ่านความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญาดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ไก่แม่ฮ่องสอนกับความเชื่อของชาวไทใหญ่

ผลการศึกษาพบความเชื่อเรื่องลักษณะไก่มงคลตามตำราของชาวไทใหญ่ ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่และความเชื่อเรื่องขวัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 ความเชื่อเรื่องลักษณะไก่มงคลตามตำราของชาวไทใหญ่

ชาวไทใหญ่เลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนเพื่อล่อไก่ป่า ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการทำมาหากินของชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดความเชื่อในการคัดเลือกไก่ที่มีลักษณะมงคลตามตำราของชาวไทใหญ่ ความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับการใช้ตำราคชลักษณ์ในการเลือกช้างเผือกเพื่อความเป็นสิริมงคล

> *“ไก่เราไปต่อในป่าต้องชนะทุกอย่าง ชนะมนต์ไพร ชนะผี ชนะอะไรทุกอย่าง มันไม่เพียงแต่เป็นไก่เฉย ๆ ในความเชื่อของคนไทใหญ่ ไก่เหมือนของดีติดตัวเป็นสิริมงคล เหมือนเราพกพระ ไก่ก็เหมือนกับเครื่องราง”*
>
> (นายดำ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2565)

การคัดเลือกไก่แม่ฮ่องสอนที่เป็นมงคลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏลักษณะการคัดเลือกไก่มงคลตามตำราของชาวไทใหญ่ ดังนี้

1) ลักษณะหงอน หงอนต้องมีสีแดงเข้มเหมือนมะเดื่อและมีความใหญ่จนห่มจมูกได้ หากหงอนไก่ห่มไปด้านซ้าย เชื่อว่าจะไม่เห็นสิ่งไม่ดีหรือภัยที่เข้ามาทำร้าย แต่หากหงอนห่มไปด้านขวา เชื่อว่าจะช่วยบังไพร ไม่ให้สัตว์หรือภัยอื่น ๆ เห็นได้ ดังนั้น หงอนห่มด้านขวาจึงเป็นหงอนที่มีลักษณะดี

2) ลักษณะปีก ขนปีกต้องมีความหนาและแข็งแรง

3) ลักษณะหาง หากหางไก่ยาวลากดินถือว่าเป็นไก่ลักษณะดี เนื่องจากเมื่อไก่ป่าเห็นจะเกิดความชังจึงเข้ามาต่อสู้ด้วยทันที

4) ลักษณะเดือย โดยทั่วไปไก่ป่ามักมีเดือยสีดำ ดังนั้น หากเดือยไก่ต่อมีสีขาวและเป็นเดือยซ้อน ถือเป็นเดือยที่มีลักษณะดีตรงตามตำรา เดือยต้องมีความแหลม หากเดือยมีลักษณะทู่จะถือว่าเป็นไก่อับโชค

5) ลักษณะกระดูกก้น หากกระดูกก้นไก่ห่างเชื่อว่าเป็นไก่เกียจคร้าน ไม่ค่อยขัน ส่วนไก่ที่กระดูกก้นถี่เชื่อว่าเป็นไก่ขยันขัน

6) ลักษณะเกล็ด เกล็ดไก่มีหลายลักษณะ ลักษณะที่ถือว่าดีคือเกล็ดไก่ที่มีขุยหากมีส่วนแข็งตรงกลางแข้งไก่ถือว่าครบองค์ประกอบ เนื่องจากเป็นส่วนที่ทำให้คู่ต่อสู้บาดเจ็บได้

7) ลายสร้อยด้านหน้าและด้านหลังต้องเป็นสีเดียวกัน (นายขาว (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม, 2565; นายเขียว (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2565)

ทั้งนี้ การฟังเสียงขันของไก่มีความสำคัญเทียบเท่ากับการคัดเลือกลักษณะของไก่ เนื่องจากหากคัดเลือกไก่ที่มีลักษณะดีตามตำราเพียงอย่างเดียว แต่ไก่ไม่ขันหรือเสียงขันไม่ดังกังวาน ก็ไม่สามารถล่อไก่ป่าได้

1.1.2 ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่

ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตประจำวันสืบทอดในสังคมชาวไทใหญ่มาอย่างยาวนาน ชาวไทใหญ่เชื่อว่าผีเจ้าที่เป็นผีประจำถิ่นหรือผีประจำพื้นที่นั้น ๆ ทั้งบ้านเรือน ทุ่งนา ป่าไม้ หรือแหล่งน้ำ โดยเชื่อว่าผีเหล่านี้มีสถานะเป็นผู้ดูแลและควบคุมความสงบเรียบร้อยของสถานที่นั้น ๆ ดังนั้น ผู้คนที่อาศัยหรือใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวต้องให้ความเคารพ ด้วยการเซ่นไหว้ บูชาตอบแทน เพื่อให้ผีเจ้าที่บันดาลความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความเป็นอยู่อย่างสงบสุข ชาวไทใหญ่นิยมนำไก่แม่ฮ่องสอนไปใช้ในการประกอบพิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ เช่น พิธีเลี้ยงผีฝาย พิธีเลี้ยงผีนา พิธีเลี้ยงผีไร่ ด้วยไก่ 1 คู่ และเหล้า หรือที่นิยมเรียกกันว่า “เหล้าไหไก่คู่”

1.1.3 ความเชื่อเรื่องขวัญ

ในความเชื่อของชาวไทใหญ่ ขวัญเป็นวิญญาณหรือผีประจำตัว ซึ่งสามารถเคลื่อนย้ายหรือสูญหาย เมื่อบุคคลประสบกับเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนจิตใจหรือเกิดอุบัติเหตุ จนเกิดความตกใจและความหวาดกลัวจนขวัญหาย จึงมีการประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ ชาวไทใหญ่นิยมนำไข่ไก่แม่ฮ่องสอนไปใช้ในการประกอบพิธีเรียกขวัญ หรือฮ้องขวัญเพื่อให้ขวัญกลับคืนมา สภาพจิตใจและร่างกายของบุคคลนั้นจึงกลับสู่สภาพปกติ

1.2 ไก่แม่ฮ่องสอนกับพิธีกรรมของชาวไทใหญ่

ผลการศึกษาพบพิธีเรียกขวัญ พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ และพิธีขึ้นปีใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 พิธีเรียกขวัญ

พิธีกรรมเรียกขวัญหรือพิธีฮ้องขวัญของชาวไทใหญ่เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับขวัญว่า ขวัญคือวิญญาณประจำตัว เมื่อประสบเหตุการณ์ที่ทำให้ตกใจ กลัว ประสบอุบัติเหตุ ขวัญอาจหลุดลอยไป ส่งผลให้ร่างกายอ่อนแอ สภาพจิตใจไม่มั่นคง และเกิดอาการเจ็บป่วยตามมาได้ หากไม่เรียกขวัญกลับมาจะมีอาการเจ็บป่วยเช่นนั้นต่อไป ด้วยวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ที่ทำมาหากินในป่า บางครั้งหลังกลับจากป่าเกิดอาการตกใจกลัวจากสิ่งที่พบเจอมา อาจมีอาการเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ กระวนกระวาย ไม่สงบ มีภาวะเหม่อลอย ขาดสติ ชาวไทใหญ่จึงมีการทำพิธีเรียกขวัญ โดยต้องใช้ไข่ไก่แม่ฮ่องสอนที่แม่ไก่ไข่และฟักเองเท่านั้น หากนำไข่ที่ซื้อหรือหาจากที่อื่น ๆ มาประกอบพิธี จะไม่สามารถเรียกขวัญให้กลับมาได้

1.2.2 พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่

พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ของชาวไทใหญ่เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาและขอขมาต่อผีที่ปกปักรักษาสถานที่นั้น ๆ ให้การทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ ปราศจากภัยพิบัติ มีลักษณะเป็นผีอารักษ์ ปรากฏพิธีกรรมเลี้ยงผีฝาย ที่นา ไร่ข้าวโพด ขึ้นอยู่กับการทำเกษตรกรรมของแต่ละครัวเรือน ในการประกอบพิธีเซ่นไหว้หรือเลี้ยงผีเจ้าที่ใช้ไก่ 1 คู่ เหล้า ข้าว ขนมขาว น้ำอ้อย น้ำ ธูป 2 ดอก และเทียนขาว 2 เล่ม นิยมจัดให้ตรงกับวันผีกินไก่ตามตำราโหราศาสตร์ (ในการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบพิธีในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 7 ตรงกับวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2566) โดยจะใช้ไก่แม่ฮ่องสอนต้มสุกทั้งตัวและครบทุกส่วน เนื่องจากมีความเชื่อว่า

หากเซ่นไหว้ไม่ครบส่วน การไหว้ผีเจ้าที่เจ้าทางจะไม่บรรลุผล หรือบางคนทำพิธีโดยเชือดไก่ที่ยังมีชีวิตเพื่อสังเวย หลังเสร็จสิ้นพิธี ชาวบ้านนิยมรับประทานที่ไร่นาหรือที่เลี้ยงไก่ ไม่นิยมนำกลับมารับประทานที่บ้าน

ภาพ 2

พิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ของชาวไทใหญ่ โดยใช้ไก่แม่ฮ่องสอนในการประกอบพิธี

หมายเหตุ. โดย สุรชัย เพียงพรทิพย์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2566

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.2.3 พิธีขึ้นปีใหม่

พิธีขึ้นปีใหม่เป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของปี ผู้คนมักใช้โอกาสนี้ในการขอขมาหรืออภัยแก่สิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นในปีที่ผ่านมาและขอพรสิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ชาวไทใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีขึ้นปีใหม่โดยให้ความสำคัญกับการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษผู้คุ้มครอง มีการประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยมีข้อปฏิบัติสำคัญคือใช้ไก่แม่ฮ่องสอน เซ่นไหว้ตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนและต้องเลือกใช้ไก่ให้ตรงตามเพศของสมาชิกในบ้าน กล่าวคือสมาชิกเพศชายใช้ไก่เพศผู้ สมาชิกเพศหญิงใช้ไก่เพศเมีย เพื่อเป็นตัวแทนของแต่ละบุคคลในการเซ่นไหว้

1.3 ไก่แม่ฮ่องสอนกับภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่

ชาวไทใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก การเลี้ยงไก่ถือเป็นส่วนหนึ่งของเกษตรกรรมในครัวเรือนที่สืบทอดมายาวนาน ไก่จึงกลายเป็นสัตว์ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด ในอดีตยังไม่มีเทคโนโลยีหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต ชาวไทใหญ่จึงประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่รอบตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอน ปรากฏภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนเป็นไก่ต่อเพื่อล่อไก่ป่าและการสังเกตช่วงเวลาขันของไก่เพื่อบอกเวลา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 การเลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนเป็นไก่ต่อเพื่อล่อไก่ป่า

ด้วยจำนวนไก่ป่าที่ค่อนข้างมากในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมองว่าไก่ป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม ไก่ป่าเป็นสัตว์ที่ฉลาด ว่องไว และสามารถพรางตัวได้ดี จึงจับได้ยาก ชาวบ้านมีวิธีการล่อไก่ป่าด้วยการเลี้ยงไก่แม่ฮ่องสอนเป็น “ไก่ต่อ” ด้วยลักษณะทั่วไปของไก่แม่ฮ่องสอนคล้ายคลึงกับไก่ป่า มีลักษณะเด่นคือ เป็นไก่ขนาดเล็ก มีความปราดเปรียว ว่องไว เอาตัวรอดเก่ง และสามารถฝึกหัดได้ จึงเหมาะแก่การนำมาล่อไก่ป่า

อีกทั้งมีวิธีการสังเกตลักษณะของไก่แม่ฮ่องสอนตั้งแต่หงอนถึงเท้าที่เมื่อไก่ป่าเห็นจะเข้ามาจิกตีต่อสู้กัน แล้วยึดถือเป็นตำราในการคัดเลือกลักษณะไก่ดีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

1.3.2 การสังเกตช่วงเวลาขันของไก่เพื่อบอกเวลา

ในอดีตชาวบ้านมักเดินทางสัญจรทางน้ำด้วยแพไปถึงอำเภอแม่สะเรียง อำเภอขุนยวม หรือแหล่งค้าขายต่าง ๆ เพื่อนำสินค้าไปขาย แต่ในสมัยก่อนไม่มีนาฬิกาบอกเวลาอย่างแน่ชัด ชาวบ้านจะอาศัยการสังเกตเสียงขันของไก่แม่ฮ่องสอนที่เลี้ยงไว้เป็นสัญญาณบอกเวลา ช่วงเวลาที่ไก่ขันในแต่ละวันมักเป็นช่วงเวลาเดิม ซึ่งเป็นพฤติกรรมโดยสัญชาตญาณของไก่ที่อาศัยแสงเป็นพื้นฐานและมีความแม่นยำในระดับหนึ่ง ดังนั้น ชาวบ้านจึงสามารถคาดคะเนเวลาเตรียมตัวทำงานหรือออกเดินทางได้

2. ไก่แม่ฮ่องสอนกับความเชื่อและพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงแดง

ชาวกะเหรี่ยงแดงดำรงชีวิตในป่าและภูเขาซึ่งมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ส่งผลให้มีความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการนับถือผีเจ้าที่เจ้าทางในป่า ภูเขา แม่น้ำ ไร่นาและหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวก่อให้เกิดความยำเกรงต่อผี จึงเกิดการจัดพิธีกรรมเซ่นไหว้และสังเวยเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และป้องกันการลงโทษจากผี โดยใช้สัตว์มีชีวิตในการเซ่นสังเวย โดยเฉพาะ “ไก่” ซึ่งเป็นเครื่องเซ่นที่นิยมใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเรื่องการเซ่นไหว้ไก่ ความเชื่อเรื่องคำทำนาย ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่ และความเชื่อเรื่องขวัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ไก่แม่ฮ่องสอนกับความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงแดง

2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเรื่องการเซ่นไหว้ไก่

ชาวกะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานเรื่องสัตว์กินตำราหรือตัวอักษร ตำนานดังกล่าว สะท้อนถึงความเชื่อของที่มาในการใช้สัตว์เซ่นไหว้ของชาวกะเหรี่ยงแดงซึ่งนิยมใช้ไก่แม่ฮ่องสอนเซ่นไหว้ในพิธีกรรม เนื่องจากในตำนานไก่มีความผิดมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตำนานที่ส่งผลต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงแดง ตำนานดังกล่าวยังสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติส่วนหนึ่งของการเซ่นไหว้ในปัจจุบัน ที่ชาวบ้านนิยมใช้ไก่เซ่นไหว้ในพิธีกรรม อีกทั้งมีการเซ่นไหว้ด้วยหมู หรือบางพื้นที่ยังคงใช้หมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้อยู่

2.1.2 ความเชื่อเรื่องคำทำนาย

ชาวกะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเกี่ยวกับคำทำนายเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและเตรียมรับมือต่อเหตุการณ์หรือภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในการทำพิธีชาวกะเหรี่ยงแดงจะใช้ชิ้นส่วนกระดูกไก่ในการเสี่ยงทาย โดยกระดูกไก่ที่นำมาประกอบพิธีกรรมเป็นกระดูกไก่แม่ฮ่องสอนที่เลี้ยงไว้เท่านั้น มีข้อห้ามสำคัญคือไม่นำไก่ที่มีลายจุดมาใช้ประกอบพิธีกรรม จากการศึกษาพบว่ามีการทำนายเกี่ยวกับสุขภาพเพื่อทราบสาเหตุของอาการป่วย ทำนายการเกิดอุทกภัยหรือน้ำป่าไหลหลาก ทำนายความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน เมื่อผลการเสี่ยงทายออกมาดี เชื่อว่าจะเกิดสิ่งดีกับชาวบ้านและหมู่บ้าน แต่ถ้าผลเสี่ยงทายออกมาไม่ดี หมู่บ้านจะเกิดปัญหาหรือสุขภาพของชาวบ้านในหมู่บ้านจะไม่ดี ในกรณีที่คำทำนายเป็นไปในทิศทางลบ ชาวกะเหรี่ยงแดงมักจัดพิธีแก้ เพื่อเปลี่ยนคำทำนายให้กลับมาเป็นผลดี ทั้งนี้ แต่ละพิธีแก้อาจใช้ไก่หรือหมูในการเซ่นไหว้ขึ้นอยู่กับลักษณะคำทำนาย

2.1.3 ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่

ชาวกะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าที่ว่าเป็นผีที่คอยคุ้มครองพื้นที่นั้น ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นอย่างต่อเนื่อง ชาวกะเหรี่ยงแดงจึงให้ความเคารพนับถือและจัดพิธีเซ่นไหว้เป็นการตอบแทน รวมทั้งขอให้ผีบันดาลความอุดมสมบูรณ์ในการดำรงชีวิตและการทำมาหากิน พิธีกรรมที่ชาวกะเหรี่ยงจัดเพื่อเลี้ยงผีเจ้าที่ ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ พิธีเกี่ยวข้าว ประเพณีปอยต้นธี และประเพณีปอยข้าวต้ม

2.1.4 ความเชื่อเรื่องขวัญ

ชาวกะเหรี่ยงแดงเชื่อว่าขวัญคือสิ่งประจำตัวของแต่ละบุคคล เมื่อบุคคลนั้นเผชิญกับเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างรุนแรง เช่น อาการตกใจ ความหวาดกลัว หรืออุบัติเหตุ ขวัญสามารถเคลื่อนย้ายหรือสูญหายไปได้ ชาวกะเหรี่ยงแดงจึงประกอบพิธีเรียกขวัญ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้สภาพจิตใจและร่างกายกลับคืนสู่ภาวะปกติอีกครั้ง

2.2 ไก่แม่ฮ่องสอนกับพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยงแดง

ผลการศึกษาพบพิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่ พิธีเรียกขวัญ พิธีเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ พิธีเกี่ยวข้าว พิธีแต่งงานรอบสอง ประเพณีปอยต้นธีและประเพณีปอยข้าวต้ม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 พิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่

ชาวกะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายกระดูกไก่ โดยมีการทำนายสาเหตุของอาการเจ็บป่วย หากสมาชิกในครอบครัวป่วย จะมีการเสี่ยงทายเพื่อหาสาเหตุของความเจ็บป่วยนั้น โดยใช้กระดูกไก่ในการทำนาย ไก่ที่นำมาเสี่ยงทายต้องเป็นไก่แม่ฮ่องสอนที่เลี้ยงภายในครัวเรือนเท่านั้นและไม่นิยมใช้ไก่ที่มีลักษณะลายจุด เชื่อว่าเป็นไก่มีตำหนิ ไม่เป็นมงคลในการประกอบพิธี หรือหากเป็นไก่ที่มีลักษณะลายจุดจะมีการเปลี่ยนตัวก่อนทำพิธี

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ภาพ 3

พิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่ของชาวกะเหรี่ยงแดง โดยใช้ไก่แม่ฮ่องสอนในการประกอบพิธี

หมายเหตุ. โดย สุรชัย เพียงพรทิพย์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2565

พิธีเสี่ยงทายกระดูกไก่มีขั้นตอนดังนี้

1) ผู้ทำพิธีจะต้องเป็นผู้ชายและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเท่านั้น ขณะดึงหัวไก่ผู้ทำพิธีจะกล่าวคำทำนายเป็นภาษากะเหรี่ยงแดงว่าจะมีสิ่งดีหรือสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นในลักษณะใดบ้าง

2) นำกระดูกไก่ออกมา โดยใช้มีดที่มีความคมและลงคาถาอาคมไว้สำหรับทำพิธี จากนั้นผู้ทำพิธีจะดูลักษณะกระดูกไก่

3) นำไม้แหลมเสียบไก่ไว้เป็นจุด โดยรูที่เสียบไก่มีทั้งหมด 2 รู หากเป็นรูด้านขวานั้นถือว่าดีทั้งหมด หากเป็นรูด้านซ้ายเกิน 3 รู ถือว่าไม่ดี

4) ฟังคำทำนายว่าเป็นไปตามที่ผู้นำพิธีกล่าวไว้หรือไม่ หากคำทำนายเป็นตามคำกล่าวถือว่าเป็นคำทำนายที่ดี เชื่อว่าสิ่งดี ๆ จะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่หากคำทำนายเป็นไปในทิศทางลบ ชาวกะเหรี่ยงแดงจะมีพิธีแก้เพื่อให้สิ่งดี ๆ กลับคืนมา ขึ้นอยู่กับว่าจะต้องใช้ไก่หรือหมูเซ่นไหว้ แต่ต้องเป็นสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่

เมื่อเสร็จพิธี ผู้ประกอบพิธีจะฆ่าไก่แล้วนำมาประกอบอาหารเพื่อรับประทาน โดยเว้นส่วนหัว นิ้ว และเล็บไก่ จากนั้นจึงนำกระดูกไก่ไปเก็บไว้ที่ฝาบ้าน (นายแดง (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2565)

นอกจากการใช้กระดูกไก่เพื่อทำนายสาเหตุของอาการเจ็บป่วย ชาวกะเหรี่ยงแดงยังใช้กระดูกไก่ทำนายเหตุการณ์อุทกภัยและน้ำป่าไหลหลาก โดยในแต่ละปีชุมชนจะจัดพิธีกรรมร่วมกันเพื่อเสี่ยงทายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปีนั้น สังเกตจากลักษณะของกระดูกไก่ หากคำทำนายออกมาดี เชื่อว่าหมู่บ้านจะสงบสุขและไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้นในปีนั้น แต่หากคำทำนายออกมาไม่ดี อาจมีภัยพิบัติหรือมีปัญหาสุขภาพเกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้าน

พิธีกรรมดังกล่าวมีบทบาทด้านความเชื่อทางจิตใจต่อชาวกะเหรี่ยงแดงเป็นอย่างมาก โดยสะท้อนให้เห็นหน้าที่ของพิธีกรรมในการอธิบายสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต หรือเกิดขึ้นแล้วแต่ไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด เพื่อหาวิธีการแก้ไขหรือเตรียมรับมือกับสิ่งนั้น

2.2.2 พิธีเรียกขวัญ

ชาวกะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งอาการเสียขวัญนั้นเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น เกิดอุบัติเหตุ เข้าป่าไปพบเจอสิ่งอันตรายหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่รุนแรงกระทบจิตใจ แล้วเกิดอาการกลัวตกใจจนขวัญเสีย ซึ่งอาการเสียขวัญสามารถเกิดได้ทุกช่วงวัย ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ หากผู้ใดมีอาการดังกล่าวจะต้องทำพิธีเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัว ซึ่งนิยมทำพิธีที่บ้านของผู้ที่เสียขวัญ โดยมีพ่อครูเป็นผู้ทำพิธี ในพิธีเรียกขวัญของชาวกะเหรี่ยงแดงจะใช้ไก่แม่ฮ่องสอนเพศผู้ในการเซ่นไหว้เท่านั้น เชื่อว่าหากเป็นไก่ชนิดอื่นผีจะไม่กิน โดยมีข้อห้ามเกี่ยวกับไก่ คือ หลังจากเสร็จพิธีผู้คนในพิธีจะรับประทานไก่ ชาวกะเหรี่ยงแดงมีการแบ่งไก่สำหรับคนเฒ่าคนแก่ไว้ด้วย ซึ่งเด็กห้ามรับประทาน

2.2.3 พิธีเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ

เป็นพิธีกรรมระดับหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงแดงที่ให้ความสำคัญกับน้ำ ชาวกะเหรี่ยงแดงจัดพิธีดังกล่าวเพื่อบูชาผีที่ช่วยดูแลรักษาแหล่งน้ำให้มีกินมีใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งเพื่อปัดเป่าภัยที่อาจเกิดในอนาคต โดยใช้ไก่แม่ฮ่องสอนจำนวน 6 ตัว เซ่นไหว้ แบ่งเป็น 3 จุด แต่ละจุดใช้ไก่ 1 คู่ในการเซ่นไหว้ พิธีกรรมนี้จัดขึ้นนอกหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการปัดเป่าสิ่งไม่ดี มักจัดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี

นอกจากพิธีเลี้ยงผีป่าต้นน้ำจะเป็นความเชื่อที่สะท้อนความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวกะเหรี่ยงแดงแล้ว ยังแสดงถึงความยำเกรงที่มีต่อผี ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้ร่วมกันดูแลรักษาแหล่งน้ำอีกด้วย

2.2.4 พิธีเกี่ยวข้าว

พิธีเกี่ยวข้าวของชาวกะเหรี่ยงแดงจัดขึ้นในช่วงที่ข้าวออกรวงและพร้อมสำหรับการเก็บเกี่ยว คือช่วงปลายเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี โดยประกอบพิธีที่ทุ่งนา พิธีนี้ใช้ไก่แม่ฮ่องสอน 1 คู่ในการเซ่นไหว้ เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีที่คุ้มครองดูแลให้ข้าวเจริญงอกงามและอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมนี้จึงเชื่อมโยงโดยตรงกับอาชีพการทำนาของชาวกะเหรี่ยงแดงที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวกะเหรี่ยงแดงเชื่อว่ามีส่วนช่วยให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตดี

2.2.5 พิธีแต่งงานรอบสอง

พิธีแต่งงานของชาวกะเหรี่ยงแดงจัดขึ้นทั้งหมด 2 รอบ โดยรอบแรกเป็นพิธีมัดมือ ส่วนรอบสองคือการจัดเลี้ยงใหญ่ การแต่งงานรอบสองมีจุดประสงค์เพื่อยืนยันว่าบ่าวสาวจะใช้ชีวิตคู่กันตลอดไป

อีกทั้งมีความเชื่อว่าการทำพิธีให้ครบสมบูรณ์ในรอบสองจะเป็นการปัดเป่าสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นในชีวิตคู่ก่อนหน้านี้ ที่อาจทะเลาะหรือไม่เข้าใจกัน ต่อจากนี้ไปชีวิตคู่จะมีแต่สิ่งดี ๆ เกิดขึ้น

การจัดพิธีแต่งงานทั้งสองรอบตามความเชื่อดังกล่าวเทียบเท่ากับพิธีหมั้นเพื่อยืนยันว่าจะสมรสกันในอนาคต แล้วจึงจัดพิธีแต่งงานในภายหลัง ส่วนระยะห่างของการจัดงานแต่งงานทั้งสองรอบไม่ได้กำหนดแน่ชัด หากคู่บ่าวสาวมีความพร้อมในการจัดต่อเนื่องพร้อมกันทั้ง 2 รอบก็สามารถทำได้ ในพิธีมีการจัดเลี้ยงและเซ่นไหว้ด้วยไก่แม่ฮ่องสอน โดยมีข้อห้ามเกี่ยวกับไก่เช่นเดียวกับพิธีเรียกขวัญ คือ หลังจากเสร็จสิ้นพิธี เมื่อจะรับประทานไก่ ชาวกะเหรี่ยงแดงจะแบ่งไก่สำหรับคนเฒ่าคนแก่ไว้ ซึ่งเด็กห้ามรับประทาน

2.2.6 ประเพณีปอยต้นธี

ประเพณีปอยต้นธีถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวกะเหรี่ยงแดง เป็นพิธีกรรมระดับหมู่บ้าน จัดในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี พิธีกรรมดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อแสดงความศรัทธาต่อพระเจ้าที่ชาวกะเหรี่ยงแดงนับถือ คล้ายคลึงกับการเข้าวัดทำบุญ สร้างบุญกุศลของพุทธศาสนิกชน พิธีกรรมดังกล่าวมีการเสี่ยงทายกระดูกไก่เพื่อทำนายว่าปีนี้หมู่บ้านจะมีเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดเกิดขึ้นบ้าง โดยผู้ทำพิธีของหมู่บ้านจะใช้กระดูกต้นขาทั้งสองข้างของไก่มาทำนาย

2.2.7 ประเพณีปอยข้าวต้ม

เป็นพิธีกรรมระดับหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงแดง จัดขึ้นประมาณเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี หลังจากเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ในพิธีใช้ไก่เซ่นไหว้เพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีที่ชาวกะเหรี่ยงแดงเคารพนับถือ เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองและดูแลพืชผลให้เจริญงอกงาม พิธีกรรมนี้จึงเป็นการสะท้อนความเชื่อที่มีรากฐานจากวิถีชีวิตของผู้คนที่ทำเกษตรกรรม ซึ่งมองว่าความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตมิได้เกิดจากแรงงานของมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องอาศัยการคุ้มครองจากสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. แนวทางส่งเสริมไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

นอกจากชาวบ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะใช้ไก่ในพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังนิยมนำไก่แม่ฮ่องสอนมาบริโภค หรือใช้ประกวดแข่งขันความสวยงามอีกด้วย ไก่แม่ฮ่องสอนมีลักษณะเฉพาะ คือ เนื้อแน่น หนังบาง และไขมันต่ำ เนื้อไก่แม่ฮ่องสอนจึงถือเป็นแหล่งโปรตีนสำคัญ มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและได้รับความนิยมในการบริโภคเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน น่าจะได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นฐานของความมั่นคงทางอาหารในระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าการพัฒนาและผลักดันไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนนั้นมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น แหล่งซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนในชุมชนยังคงกระจัดกระจาย ขาดความรู้และอุปกรณ์ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ อาหารที่ทำจากไก่แม่ฮ่องสอนหารับประทานได้ยาก ตลอดจนเยาวชนรุ่นใหม่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการส่งเสริมไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 จัดตั้งศูนย์กลางการซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนของชุมชน

เนื่องด้วยการจัดจำหน่ายหรือแหล่งการขายไก่แม่ฮ่องสอนในชุมชนยังคงกระจัดกระจาย ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนและบุคคลภายนอกไม่ทราบช่องทางการซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนอย่างชัดเจน แนวทางหนึ่งที่ชุมชนต้องการคือการจัดตั้งศูนย์กลางการซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนของชุมชน โดยมีการแต่งตั้งแกนนำชุมชนในการประสานงานและเป็นต้นแบบริเริ่ม รวมถึงมีการวิเคราะห์ความต้องการของตลาดว่าผู้บริโภคต้องการไก่แม่ฮ่องสอนในรูปแบบใด เช่น เนื้อไก่สดสำหรับนำไปประกอบอาหารเองหรือสำหรับนำไปประกอบพิธีกรรม หรือขายเป็นอาหารสำหรับผู้ที่ต้องการรับประทานที่ร้านหรือนำกลับไปรับประทาน ซึ่งตอบโจทย์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

กลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย พร้อมทั้งพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายอื่น ๆ เช่น ขายหน้าบ้าน บริการส่งถึงบ้าน ซึ่งช่วยสร้างรายได้และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ยกระดับมาตรฐานการซื้อขายของชุมชน ลดปัญหาสินค้าขาดแคลนหรือคุณภาพไม่ตรงตามความคาดหวังของผู้บริโภคที่ซื้อตามคำแนะนำ จึงสร้างความมั่นใจแก่ผู้บริโภค นำไปสู่การซื้อขายที่ยั่งยืน

3.2 พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไก่แม่ฮ่องสอน

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ไก่แม่ฮ่องสอนเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบ ผลิตภัณฑ์ไก่แม่ฮ่องสอนแปรรูปที่ผลิตป้อนเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคแล้ว ได้แก่ ไก่นึ่งสมุนไพร ไก่ทอดเกลือ ไก่ต้มน้ำปลา ไก่รมควัน และไก่อุ๊บ โดยผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจะถูกจำหน่ายในงานต่าง ๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก คือ อุ๊บไก่แม่ฮ่องสอน เนื่องจากเป็นอาหารพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ มีรสชาติอร่อย และเป็นอาหารท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากไก่อุ๊บ ชุมชนยังมีอาหารพื้นบ้านที่ใช้วัตถุดิบจากไก่แม่ฮ่องสอนและได้รับความนิยมอีกหลายประเภท ได้แก่ ไก่แม่ฮ่องสอนตุ๋นยาจีน ไก่แม่ฮ่องสอนต้มน้ำปลา ไก่แม่ฮ่องสอนทอดเกลือ ไก่แม่ฮ่องสอนนึ่ง และต๋ำไก่แม่ฮ่องสอน อาหารเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร หากยังสามารถพัฒนาเป็นอาหารแปรรูปพร้อมรับประทาน เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวกในการบริโภคอาหารพื้นบ้านด้วย

การส่งเสริมการแปรรูปอาหารพื้นถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถจัดจำหน่ายได้ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ จะช่วยให้ไก่แม่ฮ่องสอนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง สร้างรายได้ให้กับชุมชนและสามารถพัฒนาเป็นของฝากประจำจังหวัดที่มีมูลค่า เพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและขยายสู่ระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ส่งเสริมความรู้เรื่องไก่แม่ฮ่องสอนแก่เยาวชนรุ่นใหม่ในสถานศึกษา

การส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่มีความรู้เกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอนถือเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนรู้จักประวัติความเป็นมา ความสำคัญ วิธีการเลี้ยง การดูแลสุขภาพสัตว์ เมื่อเยาวชนมีความรู้ จะก่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของไก่แม่ฮ่องสอนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งบูรณาการการเลี้ยงไก่เข้ากับชีวิตประจำวัน เช่น การใช้เป็นวัตถุดิบในอาหารกลางวันของโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร การส่งเสริมการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น การจัดทำฟาร์มเลี้ยงไก่ภายในโรงเรียน ตลอดจนการแปรรูปไก่แม่ฮ่องสอนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม รู้จักการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาต่อยอดเป็นอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

อีกทั้งยังสามารถจัดกิจกรรมเสริม เช่น การศึกษาดูงาน การจัดงานประกวดไก่พื้นเมือง การจัดเทศกาลอาหาร โดยใช้วัตถุดิบจากไก่แม่ฮ่องสอนในช่วงประเพณีพิธีกรรมของชุมชน เพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมและกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรชุมชน สามารถลดความเสี่ยงในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอนของชาวไทใหญ่และชาวกะเหรี่ยงแดงที่มีส่วนคล้ายคลึงและแตกต่างกัน พบแนวทางส่งเสริมไก่แม่ฮ่องสอนสู่ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน 3 แนวทาง คือ 1) จัดตั้งศูนย์กลางการซื้อขายไก่แม่ฮ่องสอนของชุมชน 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไก่แม่ฮ่องสอน และ 3) ส่งเสริมความรู้เรื่องไก่แม่ฮ่องสอนแก่เยาวชนรุ่นใหม่ในสถานศึกษา จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงมีความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่และความเชื่อเรื่องขวัญ

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ในลักษณะเดียวกัน คือเชื่อว่าผีเจ้าที่เป็นผีอารักษ์ประจำพื้นที่นั้น ๆ มีสถานะเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อย ดังนั้นจึงต้องให้ความเคารพและเซ่นไหว้ และเชื่อว่าขวัญเป็นวิญญาณหรือสิ่งประจำตัว เมื่อตกใจจนขวัญเสีย จะมีการทำพิธีเรียกขวัญ แต่การประกอบพิธีกรรมแตกต่างกัน คือชาวไทใหญ่ทำพิธีเรียกขวัญด้วยไข่ไก่แม่ฮ่องสอนที่แม่ไก่ไข่และฟักเองเท่านั้น ส่วนชาวกะเหรี่ยงแดงใช้ไก่แม่ฮ่องสอนเพศผู้ในการเซ่นไหว้

นอกจากนี้ แม้ว่าพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมร่วมภายใต้บริบทพื้นที่เดียวกัน แต่พิธีกรรมของทั้งสองกลุ่มยังคงมีลักษณะเฉพาะตัวกล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ โดยมีการปฏิบัติตามความเชื่อและตำราที่สืบทอดกันมา เพื่อมุ่งหวังให้เกิดสิริมงคล ไม่มีการใช้ไก่เสี่ยงทาย ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแดงมุ่งเน้นการตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความนับถือและความยำเกรงต่อผี เพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดีที่อาจเกิดขึ้น รวมถึงเชื่อในคำทำนายจากการเสี่ยงทาย เพื่อแสวงหาคำตอบต่อสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้

ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง *การทำนายชีวิตด้วยกระดูกไก่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย* ของพลวัฒ ประพัฒน์ทอง (2556) ที่กล่าวถึงการทำนายกระดูกไก่ว่าเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยอธิบายถึงสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมที่ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนจากธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ ภัยพิบัติ และผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ล่วงหน้าได้ พิธีกรรมจึงเป็นที่พึ่งทางใจ สร้างความมั่นใจและความหวังแก่กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง *การวิจัยและพัฒนาการผลิตเนื้อและผลิตภัณฑ์ไก่แม่ฮ่องสอนให้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและการท่องเที่ยว* ของนครินทร์ พริบไหว และคณะ (2565) ที่พบว่าไก่แม่ฮ่องสอนมีความโดดเด่นกว่าไก่สายพันธุ์อื่น ๆ เช่น เนื้อไก่มีความแน่น หนังบาง ค่าไขมันต่ำ สามารถทำอาหารได้หลายเมนู ทั้งเมนูท้องถิ่นและเมนูอาหารไทย จนพัฒนาเป็นของฝากประจำจังหวัดที่มีมูลค่าเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและขยายสู่ระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานปศุสัตว์ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรม อาจนำผลการวิจัยไปใช้ถ่ายทอด ต่อยอด หรือส่งเสริมความรู้เรื่องไก่แม่ฮ่องสอนในมิติทางสังคม เพื่อส่งเสริมให้คนในพื้นที่เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของไก่แม่ฮ่องสอน มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและภูมิปัญญาเกี่ยวกับไก่แม่ฮ่องสอนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกเหนือจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยงแดง ซึ่งถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด เพื่อแสดงให้เห็นความเหมือนและความต่างของวิธีคิดและแบบแผนการปฏิบัติในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับไก่

รายการอ้างอิง

โครงการวิจัยพหุสัมพันธ์คนกับไก่. (2553). *พหุสัมพันธ์คนกับไก่*. ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (ไบโอเทค) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

ชมนาด ศีติสาร และสาโรจน์ เจียระคงมั่น. (2566). ลักษณะความเป็นไทยที่สะท้อนในการชนไก่ของชาวไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 6*(1). 1-40. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/lajournal/article/view/258298

นครินทร์ พริบไหว, กุริสรา มรุปัณฑ์ธร, นิราภรณ์ ชัยวัง, วิศนี สุประดิษฐ์อาภรณ์ และณัฐธิดา สุภาหาญ. (2565). *การวิจัยและพัฒนาการผลิตเนื้อและผลิตภัณฑ์ไก่แม่ฮ่องสอนให้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและการท่องเที่ยว.* [รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พลวัฒ ประพัฒน์ทอง. (2556). การทำนายชีวิตด้วยกระดูกไก่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย. *MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences*, *2*(1). 1-24. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/MFUconnexion/article/view/241424

อะกิฌิโนะโนะมิยะ ฟุมิฮิโตะ. (2550). *ไก่กับคน: จากมุมมองชีวชาติพันธุ์วิทยา* (ชมนาด ศีติสาร, แปล). อมรินทร์.

อำนวย เลี้ยวธารากุล, สุรศักดิ์ โสภณจิตร, ภูรี วีระสมิทธ์ และศุภฤกษ์ สายทอง. (2548). *การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ไก่พื้นเมืองของท้องถิ่น (ไก่แม่ฮ่องสอน) สำหรับเลี้ยงในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือของประเทศไทย*. มูลนิธิโครงการหลวง.

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University